Originea românilor – piatră de temelie a Şcolii lingvistice de la Iaşi

Alexandru GAFTON

Key-words: *Alexandru Philippide, the history of the Romanian language, the linguistic school of Iasi*

Născut în anul în care apărea *Originea speciilor*, crescut şi format într-o epocă de profunde revoluţii cultural-spirituale în plan european, de eficientă emulaţie în toate domeniile ştiinţei, A. Philippide există în conştiinţa urmaşilor ca unul dintre savanţii români autentici. Aceste înclinaţii morale şi însuşirile spirituale excepţionale constituie esenţa care îi permite să acumuleze în mod eficient şi rodnic o cantitate uriaşă de informaţii, să se formeze ca un cercetător de excepţie, să fie capabil de a îmbogăţi ştiinţa cu reale şi valoroase contribuţii, întreaga sa operă reflectând cu fidelitate puritatea caracterului său.

Studiind manualele şi cursurile lui Philippide, articolele şi recenziile sale, şi, în special, *Originea românilor*, constatăm îmbinarea organică dintre nivelul înalt de cunoştinţe, bogăţia şi varietatea lor, maxima competenţă şi eficienţă a utilizării acestora, extraordinara capacitate de a le pune la lucru în folosul şi în spiritul ştiinţei, totul învelit în tunica fermă a înaltei sale conştiinţe morale. Căci, deşi principiul adevărului ştiinţific l-a călăuzit în relaţiile cu semenii, A. Philippide nu a considerat că ştiinţa ar trebui făcută în sine, ci socotind că aceasta trebuie să fie supusă adevărului, să fie morală, deoarece constituie mijlocul optim prin care fiinţa umană devine, eliberându-se de povara materiei şi apropiindu-se de raţiune şi de spirit.

De mai bine de o sută de ani, fie că se revendică de la el, fie că nu, reprezentanţii Şcolii lingvistice ieşene (fie că activează sau nu în Iaşi) moştenesc şi prezintă această multiplă caracteristică pe care părintele a imprimat-o: documentarea temeinică, corecta observare a realităţii, atenta verificare a faptelor, rigoare în receptarea şi elaborarea elementelor de teorie, metoda severă de lucru, strânsa, necruţătoarea şi, adeseori, impecabila înlănţuire logică. Totodată, tendinţa de a epuiza o temă dată, prin profunda cercetare, prin analiza exhaustivă şi prin prezentarea tuturor aspectelor şi valenţelor pe care aceasta le poate oferi, constituie o altă caracteristică prin care lingviştii şi filologii ieşeni îşi definesc identitatea în cadrul lingvisticii româneşti.

Aderând la pozitivismul vremii sale şi privind lucrurile din cea mai largă dintre perspective, aceea istorică, A. Philippide este un diacronist prin excelenţă. Optica evolutivă asupra lumii aduce cu sine nu doar unitatea operei savantului ieşean. Felul în care pune la lucru perspectiva istorică – mai cu seamă prospectivă –

„Philologica Jassyensia", Anul V, Nr. 1 (9), 2009, p. 51–55

BDD-A888 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:56 UTC)

îi oferă posibilitatea de a observa detaliile în coerența lor internă, fără a le disloca, însă, din ansamblul pe care îl compun şi la care participă, ajungând astfel la coerența întregului organism. Şi sub acest aspect, *Originea românilor* reprezintă, cu siguranță, nu numai capodopera lui A. Philippide, dar şi una dintre cele mai valoroase opere pe care ştiința românească le-a dat.

Prin întreaga ei cuprindere, începând cu importanța chestiunii abordate, trecând prin întinderea scrierii şi imensa bogăție a datelor şi încheind cu amploarea temei şi densitatea de conținut, această lucrare monumentală vine la capătul unor extrem de amănunțite, de laborioase şi de temeinice cercetări, atât în domeniul istoric, cât şi în cel lingvistic, încercând să lămurească procesul de formare a poporului român şi al limbii române. Precum însuşi a precizat, Philippide nu a urmărit numai stabilirea relației în care limbile derivate se află cu limba-mamă, ci şi demonstrarea faptului că „în feliul de a fi al limbilor se manifestează înrudirea etnică a neamurilor care le vorbesc" (Philippide 1928: 340). Intenția sa expresă era să observe „cum se poate proba că cutare limbi, câteodată foarte deosebite la un moment dat una de alta, sânt vorbite de acelaşi neam de oameni" (*ibidem*).

Mai întâi, A. Philippide încearcă să lămurească situația istorică şi lingvistică a Peninsulei Balcanice, din prima jumătate a mileniului I, precum şi anterior acestei perioade. În acest scop, el apelează la mărturiile istoricilor Antichității şi la analiza inscripțiilor, extrăgând toate datele posibile şi oferind o imagine cât se poate de completă asupra zonei de dinainte de cucerirea romană, precum şi după aceea. În felul acesta, savantul român parcurge o întreagă istorie, atent la detaliile care o compun şi o animă, determinându-i caracteristicile definitorii. Totodată, este urmărit procesul de romanizare, cu toate reuşitele, piedicile şi lipsurile sale.

Volumul al doilea este dominat de perspectiva lingvistică, o bună parte a acestuia constituindu-se într-un tratat de fonetică istorică, după care urmează componenta gramaticală şi cea lexicală. Schema aceasta, a cărei prezentare extrem de simplificată am încercat-o, capătă contururi, substanță şi viață printr-o serie de caracteristici pe care *Originea românilor* le prezintă din abundență.

Philippide nu şi-a conceput lucrarea ca pe o descriere. Nu este o lucrare care doar se vrea istorică, fapt pe care să-l fi ratat printr-o abordare de tip sincronic. *Originea românilor* este o scriere de diacronie, concepută şi executată în modalități, cu mijloace şi cu o tehnică în întregime istoriste. În aceasta carte nu se înşiruie etape ale sincroniei, precum nişte vertebre care, prin simpla lor alăturare, încearcă să genereze un întreg. Această lucrare este un întreg ale cărui celule există şi funcționează în mod organic într-un tot unitar. Chiar atunci când aduce sub lupă părți din întreg, pentru a observa şi evidenția anumite aspecte, autorul concepe şi tratează fiecare element ca parte a acelui întreg indivizibil. Nimic nu are viață în afara unității din care face parte şi la a cărei viață contribuie şi participă. Viața elementelor este aceea a întregului, rezultantă a acelei unice structurări şi modalități de funcționare. Poate că, mai mult decât înțelegerea acestei realități, faptul de a-şi construi astfel opera este marele model pe care diacronistul îl poate oferi.

De-a lungul vremii, lucrarea magistrului moldovean a fost considerată a fi greoaie, mult prea încărcată, confuză, greu lizibilă, atribuindu-i-se felurite astfel de trăsături. Într-adevăr, la prima parcurgere atentă şi integrală, chiar şi la cea de-a doua, probabil, ea poate lăsa această impresie. Este o lucrare masivă, conținând o

BDD-A888 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:56 UTC)

cantitate uriaşă de date, urmând o logică ce nu se dezvăluie de la prima lectură. În mod firesc, însă, mintea umană are nevoie de timp pentru a se lăsa pătrunsă şi hrănită cu conţinuturile unei astfel de scrieri, pentru a înţelege felul în care ea se constituie şi funcţionează spre a rodi.

În primul rând, ca orice altceva în lume, această lucrare nu poate fi judecată sau măcar cântărită decât în perfectă cunoştinţă de cauză. Cu alte cuvinte, numai după o foarte bună cunoaştere a chestiunilor pe care le abordează şi abia după înţelegerea structurii sale intime, îşi poate îngădui cineva să emită judecăţi de valoare. Până în acel moment, orice lucru care pare neclar nu constituie decât o neînţelegere datorată exclusiv cititorului. A. Philippide, în general, şi *Originea românilor*, în special, necesită timp de mistuire, precum şi devotament din partea cercetătorului.

În opinia noastră, acest fapt se datorează complexităţii pe care personalitatea savantului Philippide o avea. Studiind lucrarea sa fundamentală, putem observa cum cursul principal al lucrării şi al raţionamentelor conţinute se ramifică, se întrerup, apărând probe, discuţii, digresiuni, se dezbat teorii, se acumulează toate acele elemente pe care autorul le consideră necesare înţelegerii, nu doar a textului în sine, dar şi a felului în care autorul gândeşte, a cauzelor care îl animă şi îl conduc, a modului în care el înţelege lumea şi realităţile temei care îl frământă. Totodată, aceste date, elemente şi teorii pe care le prezintă constituie îndatorirea de onoare pe care omul de ştiinţă o are faţă de semenii săi, pentru a le permite acestora să analizeze, în deplină transparenţă, calea pe care a urmat-o.

De aceea apar mărturiile istoricilor, citate in extenso sau doar rezumate, înşiruirea de inscripţii, unele inserturi culturale, altele emoţionale (ambele acestea din urmă constituind pagini de o rară frumuseţe şi valoare, în care se întronează geniul povestitorului moldovean). Apar, apoi, discuţii, de cel mai înalt nivel, asupra distincţiei dintre limbă şi dialect, asupra conceptului de „latină populară", precum şi celebra, dar, parcă, neînţeleasa încă teorie a bazei de articulaţie şi a bazei psihologice. Toate acestea, alături de altele, pot opri firul principal al demonstraţiei, dar fac acest lucru numai pentru a asigura reala înţelegere a acesteia, pentru a nu rămâne nimic ascuns cititorului, pentru că autorul înţelege să se pună cu totul la dispoziţia operei sale, jertfindu-se total cititorului. Abia acest întreg complex asigură reala – chiar dacă într-o modalitate plină de dificultăţi – înţelegere ştiinţifică a unei astfel de construcţii. În felul acesta, omul de ştiinţă îşi duce menirea până la capăt, nu doar transmiţând cunoştinţe, dar contribuind la buna formare a minţii cititorului, care nu doar se îmbogăţeşte, ci se şi edifică.

Totodată acestea ne arată şi că, prin *Originea românilor*, A. Philippide a dat tot ceea ce a putut, evident, întrebuinţându-se până la epuizare. Înţelegerea textului revine în sarcina cititorului, lucru pe care lingvistul român îl subliniază undeva, în felul său propriu, sever, dar cu maximă onestitate: „Nu că ştiinţa e uşoară trebuie să faci să creadă pe copil, ci din contra, că e grea, după cum şi este. [...] Cine se tâmpeşte de multă carte, acela era tâmp de acasă" (apud Pamfil 2008: 25).

Dincolo de însemnătatea şi de valoarea sa, opera lui A. Philippide mai are un rost pe care nu multe scrieri îl au. Acesta se observă (deloc surprinzător, tot într-o modalitate caracteristică diacroniei), la urmaşii săi, dintre care cel mai de seamă va fi pentru multă vreme eruditul savant G. Ivănescu. Acesta e reuşit să ducă mai

BDD-A888 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:56 UTC)

departe şi să actualizeze opera maestrului său, prin continuarea, dezvoltarea şi ameliorarea multora dintre ideile ilustrului înaintaş. Dincolo de carte şi mai presus de ea, A. Philippide a lăsat urmaşilor, buni cunoscători ai lucrărilor sale, spiritul lui riguros, permanent însetat de cunoaştere, de evoluţie şi de autoperfecţionare. Ideile lui A. Philippide sunt valoroase prin sine, dar – lucru care lesne se observă şi la G. Ivănescu – şi prin aceea că, o dată pătrunse şi înţelese, ele sunt dotate cu viaţă, fiind capabile de a genera continuitate, de a fi dezvoltate, de a rodi, de a se regenera în mod inepuizabil. Probabil că acesta este şi adevăratul motiv pentru care se poate susţine că la Iaşi continuă să existe o Şcoală lingvistică şi că părintele fondator al acesteia este Alexandru Philippide.

În mod categoric, pentru lingviştii români, Alexandru Philippide ar trebui să reprezinte una dintre cele mai înalte culmi pe care lingvistica românească a dobândit-o şi cu care contribuie în modul cel mai onorabil la lingvistica mondială.

***

Înţelegând importanţa *Originii românilor*, publicată acum peste optzeci de ani – interval în care multe dintre exemplare s-au consumat fizic –, vreme în care necesitatea unei noi ediţii este de peste cincizeci de ani afirmată de mulţi lingvişti şi istorici, încurajaţi de profesorii noştri, precum şi de colegii mai mari, ne-am încumetat a ne lua această sarcină, pe care astăzi îndrăznim a ne-o asuma public. Împreună cu câţiva colegi de la Catedra de limba română (Ana-Maria Minuţ, Sorin Guia, Roxana Vieru, Simona Ailenii) şi cu ajutorul promis al doamnei Carmen-Gabriela Pamfil, de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide", din Iaşi, vom încerca a face tot ceea ce se poate pentru ca această întreprindere să reuşească, pentru ca, în felul acesta, cu modestele noastre puteri, să fie onorată la Iaşi memoria lui A. Philippide.

Trecând peste inerentele ispite pe care o astfel de întreprindere le ridică (o ediţie complexă, cu aparat critic, cu felurite tipuri de note, cu aduceri la zi etc. etc.), ne-am propus o ediţie mai degrabă anastatică, al cărei principal scop să fie acela de a pune lucrarea lui A. Philippide la dispoziţia cititorilor. Având ca model textul stabilit în ediţia *Operelor alese*, realizată de G. Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil, vom încerca să oferim cititorului un text care să ridice cât mai puţine probleme sub aspect formal, dar fără a-l denatura în vreun fel pe Philippide. La nivel grafic, sunt foarte multe tipuri de situaţii concrete care pot să se constituie în piedici – multe dintre ele minore – pentru cititorul contemporan. A înlătura aceste forme de agresiune vizuală este scopul şi sarcina pe care ni le asumăm. De aici, însă, încep să apară tot felul de dificultăţi, mai ales că pentru multe asemenea situaţii, singurul indiciu în ceea ce priveşte voinţa autorului este însuşi felul în care i-a fost publicat textul.

Astfel, spre exemplu, va fi suprimat semnul scurtimii de pe *i* şi *u* semivocalici, nu se va nota *-u* scurt (*bordeiu* devine *bordei*), se va înlocui diftongul *ia* din formele de imperfect (*numia* devine *numea*), se va înlocui triftongul *-iea* cu diftongul *-ia* (*concluziea*, *supremaţiea* devin *concluzia*, *supremaţia*), vor fi unificate în acord cu etimologia – nu neapărat în conformitate cu normele ortografice actuale – formele cu reduplicări de consoane (*illyro-pannonic*) etc. Vom păstra, fireşte utilizarea lui *î* şi a

BDD-A888 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:56 UTC)

lui *sînt*, care constituie elemente ale scrierii fonetice româneşti, impuse de Philippide încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

În alte numeroase privinţe vom actualiza ortografia (*împreună*, nu *înpreună*, *vreun* nu *vre un* etc.). Vom urmări să înlăturăm erorile. Dacă, însă, în cazul greşelilor de scriere lucrurile pot fi rezolvate cu oarecare siguranţă, pentru eliminarea celor existente în notarea numelor de autori (*D'Ohsson*, nu *D'Hosson*, *Comnena*, nu *Komnena* etc.), a etnonimelor, toponimelor, a unor titluri de lucrări (multe inaccesibile practic), truda migăloasă şi stăruitoare poate deveni temerară.

Considerăm a fi mai mult decât firească respectarea şi păstrarea particularităţilor de limbă aparţinând lui A. Philippide, identificabile, de altfel, în toate scrierile sale. Desigur, în astfel de cazuri, principiul este că limba autorului trebuie păstrată, dar, uneori, limitele rămân dificil de stabilit.

Am arătat toate acestea pentru a informa cu privire la felul şi măsura în care vom încerca să intervenim asupra unui text care este bunul nostru comun, al lingviştilor ieşeni şi, ne-am dori, al tuturor lingviştilor români şi europeni, unul dintre cele mai de preţ bunuri.

Bibliografie

Pamfil 2008: Carmen-Gabriela Pamfil, *Alexandru Philippide*, Bucureşti–Chişinău, Editura Litera Internaţional.

Philippide 1928: Alexandru Philippide, *Originea românilor*, II. *Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, Tipografia „Viaţa românească" S.A.

Originea românilor – the corner stone of the Iasi school of linguistics

Our article, ***Originea românilor*** *– the corner stone of the Iasi school of linguistics*, is a concise presentation of both the scientific and moral virtues of the scholar who laid the foundations of the Iasi school of linguistics and his capital work, *Originea românilor* [*The Origin of the Romanians*], currently under revision.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
România

BDD-A888 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:56 UTC)